

Katarzyna E. Derlatka

Komunikowanie dla bezpieczeństwa

**WYDAWNICTWO
UNIwersYTETU
ŁÓDZKIEGO**

Komunikowanie dla bezpieczeństwa

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
WROCŁAWSKIEGO

Katarzyna E. Derlatka

Komunikowanie dla bezpieczeństwa

 WYDAWNICTWO
UNIwersYTETU
ŁÓDZKIEGO

Łódź 2021

Katarzyna E. Derlatka – Uniwersytet Łódzki, Wydział Filozoficzno-Historyczny
Instytut Historii, Katedra Historii Polski Najnowszej
90-219 Łódź, ul. A. Kamińskiego 27a

RECENZENT

Tomasz Aleksandrowicz

REDAKTOR INICJUJĄCY

Natasza Koźbiał

REDAKCJA

Bogusława Kwiatkowska

SKŁAD I ŁAMANIE

Tomasz Pietras

KOREKTA TECHNICZNA

Anna Jakubczyk

PROJEKT OKŁADKI I STRON TYTUŁOWYCH

Joanna Apanowicz

© Copyright by Katarzyna E. Derlatka, Łódź 2021

© Copyright for this edition by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2021

Wydane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

Wydanie I. W.09622.19.0.M

Ark. wyd. 9,0; ark. druk. 9,375

ISBN 978-83-8220-575-6

e-ISBN 978-83-8220-611-1

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

90-237 Łódź, ul. Jana Matejki 34A

www.wydawnictwo.uni.lodz.pl

e-mail: ksiegarnia@uni.lodz.pl

tel. 42 635 55 77

Mojemu Mężowi Andrzejowi

SPIS TREŚCI

Wstęp	9
Rozdział I Informowanie ludności o zagrożeniach dawniej i dziś	21
Rozdział II Wpływ komunikacji strategicznej na bezpieczeństwo	51
Rozdział III Procedura komunikacji kryzysowej	73
Rozdział IV Media a komunikowanie o zagrożeniach	97
Rozdział V Zagrożenia w komunikowaniu dla bezpieczeństwa	117
Zakończenie	135
Bibliografia	141

WSTĘP

O komunikowaniu rzadko myśli się w kontekście bezpieczeństwa, a od świadomości ludzi, jak ważny jest ten proces, zależy bezpieczeństwo nie tylko jednostek, ale całych społeczności. Komunikowanie traktujemy jako coś oczywistego. Nie zwracamy uwagi na sam proces dopóty, dopóki nie zostanie zakłócony przez jakąś dysfunkcję komunikującego się lub narzędzia transmisyjnego. Świadomość zagrożeń i bezpieczeństwa jest utrwalana w umysłach ludzkich za sprawą własnych doświadczeń oraz komunikowania o doświadczeniach innych. Zatem umiejętne komunikowanie na temat bezpieczeństwa stanowi klucz do osiągnięcia tego stanu. Należy podkreślić, że każdy ma prawo do bezpiecznego życia, które jest niezbywalnym i pierwotnym prawem każdego człowieka, a zapewnienie mu bezpieczeństwa jest jednym z podstawowych zadań państwa. O bezpieczeństwie mówi się, że to stan niezagrożenia, spokoju i pewności¹. Z naukowego punktu widzenia, w definicji bezpieczeństwa i porządku publicznego stwierdza się, że jest to stan zapewniający ochronę życia, zdrowia, zasad współżycia społecznego, mienia i stosunków regulowanych normami prawnymi i zwyczajowymi oraz innych wartości – przed bezprawnymi działaniami². Stan, w jakim znajduje się porządek publiczny i bezpieczeństwo kraju, wpływa na rozwój cywilizacyjny człowieka i jego warunki życia. Zapewnieniem bezpieczeństwa publicznego zajmują się wszystkie instytucje odpowiedzialne za ochronę osób i dóbr – rzeczy materialnych oraz wartości niematerialnych, takich jak wolność, nietykalność. Społeczeństwo natomiast tworzy potencjał obronny w sensie dosłownym, tworzy także potencjał technologiczny i gospodarczy. Dawniej bezpieczeństwo narodowe znaczyło siłę wojskową. Takie postrzeganie oparte było na tezie, że zagrożenie jest agresją, a bezpieczeństwo obroną militarną.

¹ *Słownik języka polskiego*, PWN, Warszawa 1978, s. 147.

² R. Jakubczak (red.), *Obrona narodowa w tworzeniu bezpieczeństwa III RP*, Dom Wydawniczy Bellona, Warszawa 2003, s. 351.

Dzisiaj w postrzeganiu bezpieczeństwa narodowego oprócz aspektów wojskowych i politycznych wymienia się także czynniki gospodarcze, technologiczne, ekologiczne, demograficzne, społeczne, humanitarne, tożsamość narodową i pewny udział w rozwoju cywilizacyjnym współczesnego świata.

W analizach teoretycznych wyodrębnia się trzy wymiary bezpieczeństwa. Pierwszym z nich jest wymiar podmiotowy, gdy pytamy o czyjąś pewność istnienia i przetrwania. Podmiotami tymi są ludzie, a wśród nich władze, instytucje bezpieczeństwa, edukacyjne, badawcze, kulturowe, gospodarcze, finansowe, grupy społeczne i jednostki społeczne, które podejmują różne przedsięwzięcia warunkujące zaspokojenie ludzkich potrzeb bezpieczeństwa i osiągnięcie zamierzonych planów. Drugi wymiar, przedmiotowy warunkuje treść bezpieczeństwa, środki i sposoby kształtowania pewności stanu posiadania i szans rozwojowych. Patrzymy na przedmiot bezpieczeństwa przez pryzmat kryzysów, zagrożeń, z jakimi człowiek spotyka się w życiu codziennym i na czym koncentruje się jego uwaga. Trzeci wymiar, funkcjonalny pozwala obserwować zmienność w czasie, dynamikę i ewolucję bezpieczeństwa, pewności istnienia. Tu istotne są relacje bezpieczeństwa zachodzące wewnątrz obiektów, jakimi są podmioty i przedmioty bezpieczeństwa, oraz pomiędzy nimi, tworząc sieć powiązań. Podyktowane jest to potrzebami bezpieczeństwa wewnątrz struktury społeczeństwa, jak również funkcjonowaniem środowiska międzynarodowego, w którym występują różnorodne zagrożenia i wyzwania. Istnieje również podział obszarów bezpieczeństwa ze względu na kryterium podmiotowe, w którym można mówić o bezpieczeństwie narodowym i międzynarodowym. Według kryterium przedmiotowego wymienia się bezpieczeństwo polityczne, militarne, ekonomiczne, społeczne, kulturowe, ideologiczne i ekologiczne. Kryterium przestrzenne wyszczególnia bezpieczeństwo lokalne, subregionalne, regionalne, ponadregionalne, globalne, a nawet kosmiczne.

Powszechnie pojmowane bezpieczeństwo ma bezpośredni związek z zagrożeniami zewnętrznymi i dotyczy działań polityki zagranicznej kraju zmierzających do ochrony jego suwerenności³. Do zagrożenia zewnętrznego państwa może doprowadzić grupa kumulujących się zagrożeń wewnątrz państwa, doprowadzając do jego osłabienia i stania się łatwym celem dla agresora z wewnątrz. Brak bezpieczeństwa doprowadza do niepokoju i poczucia zagrożenia⁴. Zatem nie ulega wątpliwości, że bezpieczeństwo jest naczelną potrzebą

³ J. Kukułka, R. Zięba, *Polityka zagraniczna państwa*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1992, s. 64–69.

⁴ R. Zięba, *Pojęcie i istota bezpieczeństwa państwa w stosunkach międzynarodowych*, „Sprawy Międzynarodowe” 1989, z. 10, s. 50.

człowieka i grup społecznych oraz najważniejszym ich celem⁵. Jednak bezpieczeństwo nie uzyskuje się raz na zawsze, dlatego że jest ono stanem i ciągłym procesem, działaniem w celu jego stworzenia i utrzymania. Bezpieczeństwo, jest przecież drugą podstawową potrzebą człowieka po tych fizjologicznych⁶, jest też pierwotną, egzystencjonalną potrzebą jednostek, grup społecznych i państw, dotyczy przetrwania, integralności, niezawisłości, ale także rozwoju, ochrony i wzbogacenia tożsamości jednostki i narodu. Bezpieczeństwo uwarunkowane jest tym, co dzieje się w otoczeniu, co przynosi środowisko zewnętrzne, z którego mogą pochodzić ewentualne zagrożenia. Bezpieczeństwo zależy od ludzi, ich zdrowia i gotowości sprostania zagrożeniom. Jednak gotowość do reagowania związana jest ze świadomością zagrożeń, a zagrożenia nie zawsze są widoczne, wskazywane i omawiane (unikanie, sposób reagowania, zasady zachowania), dlatego ważnym aspektem dla zapewnienia bezpieczeństwa jest także komunikowanie. Bezpieczeństwo w zależności od typologii wymaga odpowiedniego zarządzania i planowania, określonej strategii i komunikacji. Pamiętajmy, że tworzy je cały naród, dbając o swoje interesy narodowe, chroniąc je przed zagrożeniami niemilitarnymi i militarnymi, ale także przestrzegając zasad przyjętych norm zachowania, tak by nie doprowadzić do naruszenia bezpieczeństwa. Żeby zapanować nad większymi strukturami takimi jak państwo, tworzy się politykę bezpieczeństwa, opracowuje strategię⁷ bezpieczeństwa, a także realizuje i koordynuje bezpieczeństwo narodowe z innymi państwami i instytucjami międzynarodowymi⁸.

Wracając do kwestii komunikowania się między ludźmi, jest ono podstawowym środkiem przekazywania doświadczenia zbiorowego w celu utrwalania wiedzy i praktyki przeszłych pokoleń. Człowiek uczy się, słuchając, nie tylko naśladowując, a każde nowe pokolenie korzysta z wiedzy wszystkich poprzednich pokoleń właśnie dzięki komunikowaniu się, utrwalaniu informacji i przekazywaniu jej dalej. Złożony proces wychowania, edukacji jest proporcjonalny do złożoności i wyspecjalizowania komunikowania niezbędnego do zrozumienia zasad życia. Poprzez komunikowanie kształtuje się postawy, zachowania

⁵ J. Stańczyk, *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*, ISAP PAN, Warszawa 1996, s. 18.

⁶ Amerykański psycholog Abraham Maslow, opracowując hierarchię potrzeb człowieka, potrzebę bezpieczeństwa (pewności, stabilności, oparcia, opieki, wolności od strachu i leku, chaosu) umieścił na drugim miejscu, tuż po potrzebach fizjologicznych. Zob.: A. Maslow, *Motywacja i osobowość*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2016, s. 115–119.

⁷ Strategia jest koncepcją i planem działania zarazem. Cechy strategii to: długofalowe cele działania, niezbędne środki i zasoby, analiza otoczenia, określanie i wybór metod postępowania i reagowanie na zmiany.

⁸ R. Jakubczak (red.), *op. cit.*, s. 62.

innych osób, ale też samemu jest się przez nie kształtowanym. Dzięki umiejętności komunikowania czujemy się bezpieczniejsi, dlatego że przekazujemy i zdobywamy wiedzę, wyrażamy swoje emocje, potrzeby. Niektórzy komunikowaniem nazywają wszelkie formy przekazu informacji pomiędzy ludźmi, pomiędzy zwierzętami, roślinami i maszynami. Inni ograniczają zakres pojęcia do zjawiska porozumiewania się między ludźmi⁹. Komunikowanie to mechanizm, dzięki czemu stosunki ludzkie mogą istnieć i rozwijać się. Obejmuje ono wyraz twarzy, postawę, gestykulację, ton głosu, słowa, pismo, druk, ale także telegrafy, telefony, Internet, komputery, łącza danych i wiele innych osiągnięć umożliwiających przekaz informacji¹⁰. Informacja ma istotne znaczenie w polityce, gospodarce, rozwoju cywilizacyjnym, naukowym, w handlu, technologii, w działaniach wojennych, ale przede wszystkim w życiu codziennym człowieka. Zawsze starano się ją chronić, ale używano jej także do oddziaływania na przeciwnika, konkurencję oraz rządzonych. Mogła ona służyć do wprowadzania innych w błąd, zmiany ich zachowań, korzystnych z punktu widzenia nadawcy¹¹. Rozpowszechnianie informacji było zapoczątkowane przez łańcuch ludzki, który przekazywał je innym grupom, a te przekazywały wiedzę dalej, tak by informacje i tradycje przetrwały w społeczeństwach. Współcześnie ludzkość pozostawia swoją wiedzę zapisaną na dyskach, papierze, ale taka forma nie przetrwa tyle lat, ile pradawne kamienne zapisy. Nie oznacza to jednak, że dziś powinniśmy wiedzę ryc w kamiennych blokach. Oznacza to, że ważne jest edukowanie, zapamiętywanie najważniejszych kwestii, niezbędnych do przetrwania reguł dla kolejnych pokoleń, nauka umiejętnego posługiwania się tą wiedzą oraz utrwalanie jej. Metody powielania i utrwalania wiedzy były różne na przestrzeni dziejów. Recytatorzy, mówcy, gawędziarze zawodowo przekazywali ważne informacje, zwyczaje, legendy, historie, które przez wieki były ustnie powielane z pokolenia na pokolenie. Potem pojawiły się manuskrypty, ikony, sztuka, rzeźba, ceremonie, które swoją treścią kształtowały postawy społeczne. Pojawienie się pisma znacznie ułatwiło rozpowszechnianie wiedzy między ludźmi, umożliwiło zwielokrotnianie spisanych źródeł wiedzy. Sztuka wizualna także przyczyniała się do szerzenia wiedzy przy wykorzystaniu obrazu, od symboli przez rysunki, fotografie, kino, telewizję aż po media elektroniczne. Te ostatnie do przekazu wykorzystują wszystkie znane techniki: pismo, grafikę, dźwięk, film, ale cechuje je niska trwałość zapisu.

⁹ T. Goban-Klas, *Media i komunikowanie masowe, teorie i analizy prasy, radia, telewizji i Internetu*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006, s. 43.

¹⁰ *Ibidem*, s. 45.

¹¹ Zob.: T.R. Aleksandrowicz, *Podstawy walki informacyjnej*, Editions Spotkania, Warszawa 2016, s. 10.

Kiedyś i dziś informacja była i jest cennym towarem oraz bronią. To kolejny ważny aspekt przekazywania wiedzy, komunikowania się, zwłaszcza gdy myślimy w kontekście bezpieczeństwa. Obecnie różne media, grupy społeczne zajmują się weryfikacją prawdy, wskazują odbiorcom, co jest fałszem, a co nie. Być może instytucje zajmujące się weryfikacją dezinformacji i manipulacji przekazują nieprawdę. Robią to, żeby osiągnąć swoje lub innych cele. Czym więc stała się dziś komunikacja? Czy tylko przekazywaniem sobie prawdziwych lub fałszywych treści dla osiągnięcia swoich korzyści? Czy komunikowanie jest stylem życia, czy sposobem wpływania na ludzi, by im pomóc, uczyć, chronić. Panowanie we własnej infosferze to nie tylko zabezpieczenia, działania defensywne i ofensywne, to także zrozumienie wagi komunikowania dla osiągnięcia założonych celów. Tam-tamy nie służyły kiedyś do manipulacji lub dezinformacji, choć nie można tego wykluczyć. Ich przeznaczenie było bardziej prozaiczne, miały ostrzegać i przekazywać proste komunikaty. Komunikowanie na odległość nie było na tyle powszechne i możliwe, żeby korzystano z tej metody w celach innych niż wzajemne ostrzeżenie i powiadamianie się o zagrożeniu lub ważnym wydarzeniu. Podobnie było ze znakami świetlnymi, choć też używano ich do komunikacji i ostrzegania, ale za pomocą tej metody również można było dezinformować nieprzyjaciela. Niełatwo było manipulować i dezinformować innych za pomocą na przykład znaków dymnych, choć nie można wykluczyć takiej opcji, częściej używano tej techniki do ostrzegania, ale odbiorca sygnałów sam mógł je mylnie zinterpretować, gdyż efekt zależał od pogody i zastosowanej techniki.

Na naszych oczach dzieje się historia. Jesteśmy świadkami wydarzeń, które dzięki technologii automatycznie są zapisywane. Technologia komunikacyjna sprawia, że informacja obiega glob w sekundy. Dawniej kronikarze mozolnie dokumentowali wydarzenia. Zapisy te były dostępne dla wybranych, a historie o tym, co się wydarzyło, były przekazywane ustnie, co wpływało na ich wiarygodność i rzetelności. Zajmowało to dużo czasu. Telefony komórkowe sprawiły, że każdy z nas może być reporterem, każdy tworzy newsy, tu i teraz, gdy jest świadkiem zdarzenia, rejestruje je i transmituje do innych. Jesteśmy świadkami spektakularnych zdarzeń, niszczycielskiej siły, która może zagrażać ludzkości, wybuchów wulkanów, niszczących fal tsunami, powstałych na skutek trzęsień ziemi, wojen, a ostatnio globalnej pandemii, którą wielu naukowców będzie opisywało, analizowało przez kolejne dziesięciolecia. Współczesne komunikowanie nie istnieje bez mediów, gdyż zakres ich działania sprawia, że świat kurczy się do wymiarów globalnej wioski. Nowoczesne technologie komunikacyjne, wydawałoby się gotowe do precyzyjnego, błyskawicznego informowania, nie tylko ostrzegają, są wykorzystywane do innych

celów niż tylko zapewnienie bezpieczeństwa. Mogą mieć wpływ na bezpieczeństwo, są narzędziem wojny, walki i kłamstwa. Zatem, gdy niegdyś komunikowanie służyło głównie zapewnieniu bezpieczeństwa grupom, to dziś stało się ono zagrożeniem nie tylko dla grup, ale dla mas. Paradoksalnie nadmiar informacji i wiedzy szkodzi odbiorcom, gdyż może ich dezinformować.

Media, inaczej mówiąc środki masowego przekazu, środki komunikowania masowego, mass media, środki masowej informacji i propagandy, urzędnicy, instytucje, za pomocą których kieruje się pewne treści do bardzo licznej i zróżnicowanej publiczności¹², cieszą się ogromnym zaufaniem społecznym, ale nieodpowiednio użyte mogą stać się zagrożeniem dla największych tego świata. Media, to ważny i jeden z najbardziej wpływowych czynników odciskających swoje piętno na funkcjonowaniu współczesnego świata. Ich ogromna siła zawiera się w systematycznym i powszechnym oddziaływaniu na odbiorców za pomocą ukierunkowanej sugestii oraz zdolności wpływania na wyobrażenia, myśl ludzką oraz indywidualne i zbiorowe przekonania. Ma to wiele wspólnego ze zręcznie kierowaną fascynacją okolicznościami wykreowanymi przez wyspecjalizowane ośrodki pozyskiwania, przetwarzania i przekazywania ocen i wizji przez słowo, gest i obraz. Brak czasu, lenistwo, ułomność charakteru człowieka w sposób ewidentny przyczyniają się do łatwego docierania mediów do psychicznej strony osobowości, co bezspornie ułatwia im wpływ na sposób życia, przekonania i poglądy. Mając wiedzę o przywiązywaniu się ludzi do poszczególnych rodzajów mediów, można docierać do nich szybko z informacją z obszaru obronności, zarządzania kryzysowego – kiedy to przekazywane informacje mogą istotnie wpływać na zachowanie ludności i na rzecz bezpieczeństwa zbiorowego. Ludzie nie dostrzegają wagi informowania dla zapewnienia bezpieczeństwa, co jest błędne. Dlatego problem badawczy w tej książce sprowadza się do wskazania istoty procesu komunikowania w obszarze bezpieczeństwa. Jeśli ktoś nie rozumie znaczenia komunikowania dla bezpieczeństwa, powinien zastanowić się, co by było, gdyby nagle przestał mówić, nie mógł w żaden możliwy sposób przekazać jakiegokolwiek informacji drugiej osobie, nie mógł skorzystać z telefonu, komputera i innych narzędzi. Co by się wówczas stało? Niech każdy wyobrazi sobie jak można kierować działaniami zbrojnymi bez możliwości komunikowania się. Jak można ostrzec rodzinę o zagrożeniu bez możliwości komunikowania się. Jak można pokierować jakimikolwiek działaniami, żeby zrealizować cel bez możliwości komunikowania się. Jak funkcjonowałby świat, gdyby za sprawą impulsu

¹² Środki masowego przekazu tworzą podstawę systemu komunikowania w kulturze masowej i w wysokim stopniu określają jej charakter. *Encyklopedia*, PWN, Warszawa 1965, s. 679.

elektromagnetycznego przestała działać wszelka technika? Znaczenie takiego problemu starają się pokazać filmowcy w swoich katastroficznych obrazach, by ostrzec ludzkość. Sięgnijmy głębiej. Jak nasze organizmy mogłyby funkcjonować bez udziału neuronów, przekaźników informacji, które powodują, że żyjemy. Nawet nasze ciała korzystają z ciągłego procesu komunikowania się komórek. To takie oczywiste, a jednak nie do końca.

Żeby działać, żyć, trzeba się komunikować. Nie dostrzegamy, że bezpieczeństwo, zdrowie i życie zależy od wiedzy, a wiedza zależy od sposobu przekazania i odbioru informacji. Komunikowanie wydaje się być tak oczywistą potrzebą i funkcją życiową, że przestaje być postrzegane jako potężna siła oddziałująca na wszystkie zachowania, postawy ludzkie oraz wszelkie zdarzenia.

Celem tej książki jest uświadomienie czytelnikom, jak wiele zależy od komunikacji, prawidłowego przekazu informacji, zrozumienia jej przez odbiorcę, ale także właściwego przygotowania przekazu, by nie był on zafałszowany, niezrozumiały, w końcu niepotrzebny, gdyż nie spełni założeń nadawcy. Komunikacja dla naszego wspólnego bezpieczeństwa jest priorytetem. Nigdy nie dowiedzielibyśmy się, jak unikać pożarów, co robić w czasie tsunami, jak się zachować podczas skażenia biologicznego czy chemicznego i o wielu innych zasadach zachowania, gdybyśmy takiej informacji nie otrzymali poprzez przekaz ustny, na piśmie czy też za pomocą nowoczesnych mediów, do których mamy dziś dostęp. To możliwość i umiejętność komunikowania się przez meandry czasu uczy kolejne pokolenia, jak żyć, jak się chronić, jak osiągnąć podstawową potrzebę człowieka, jaką jest bezpieczeństwo.

Niezaprzeczalną jest teza, że komunikowanie jest jedną z podstaw zagwarantowania bezpieczeństwa. Nowoczesne technologie wojskowe, zwiększanie liczebności sił zbrojnych są tylko technicznym uzupełnieniem procesu zapewnienia bezpieczeństwa, jednak żeby rozumieć, co może grozić, co należy zrobić, by uniknąć zagrożenia, jak i czym się przed nim bronić stanowi rezultat pozyskanej wiedzy, czyli zależy od komunikacji, przekazu informacji. Sam instynkt obronny nie wystarczy. Liczą się umiejętności pozyskane w drodze edukacji szkolnej, medialnej i z doświadczeń poprzednich pokoleń.

Potwierdzenie wspomnianej tezy wymagało rozważenia kilku kwestii. Pierwsza z nich dotyczy aspektów historii komunikowania, ostrzegania w kontekście bezpieczeństwa. Wypracowanie systemów alarmowych, procesu powiadamiania, zapobiegania zagrożeniom i przygotowania się do działania nie jest osiągnięciem współczesnego świata. Takie doświadczenia rodziły się przez tysiące lat. Kolejne grupy ludzi na bazie swoich doświadczeń i historii przekazywały zwyczajnie potomkom po to, by ludzkość mogła przetrwać. Różne

rozwiązania techniczne, początkowo całkiem proste, ale i trwałe, systematycznie rozwijane przyspieszały proces komunikowania i ostrzegania.

Drugą kwestią jest myślenie strategiczne o komunikacji, zwrócenie uwagi na fakt, że to właśnie od przemyślanej komunikacji zależy osiągnięcie sukcesu w działaniu. Budowanie świadomości bezpieczeństwa, w tym zagrożeń i działań obronnych poprzez właściwe komunikowanie, stanowi fundamentalny element działań państwa w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa. Od precyzyjnie przygotowanej strategii komunikacji zależy też bezpieczeństwo innych. Realizacja założonych celów strategicznych wymaga przygotowania planów i procedur komunikowania, które wskażą konkretne sposoby działania w obszarze komunikowania, edukowania, wykorzystania właściwych narzędzi w konkretnym celu i w danej sytuacji.

Trzecia kwestia związana jest z komunikowaniem dla bezpieczeństwa. Media pełnią fundamentalną rolę dla bezpieczeństwa, osiągnęły dziś niebywałą siłę oddziaływania, ale ta siła stanowi też zagrożenie dla bezpieczeństwa. Media cechuje siła tworzenia i destrukcji zarazem. Aby właściwie to zobrazować, w książce tej zaprezentowano problemy funkcjonalne bezpieczeństwa państwa w kontekście zasad dotyczących przede wszystkim działalności informacyjnej mediów w sytuacjach kryzysowych. W takich okolicznościach społeczeństwo odczuwa szczególną potrzebę szybkiej, ścisłej i wiarygodnej informacji oraz wyważonej, bezstronnej analizy i oceny sytuacji.

Treści poszczególnych rozdziałów książki umożliwiają odpowiedź na szereg pytań badawczych. Przede wszystkim wskazują, na czym polega komunikowanie się, jakie metody komunikacyjne, ostrzegawcze i sposoby alarmowania wykorzystywano dawniej, a jakie współcześnie. Istotne było też przeanalizowanie kwestii, dlaczego komunikacja stała się przedmiotem myślenia strategicznego, jak tworzone są komunikacje strategiczne na przykładach wielkich mocarstw oraz czemu służy takie myślenie o komunikowaniu w kontekście bezpieczeństwa. Dla podkreślenia faktu, że każde działanie musi opierać się na przemyślanym komunikowaniu, dopasowanym do wydarzeń należało odpowiedzieć na pytanie, jakie działania należy podjąć, by przygotować się do procesu komunikowania przed, w trakcie i po wystąpieniu zagrożenia. Dlaczego, w jaki sposób tworzy się procedurę komunikacji kryzysowej, po co współpracuje się w tym obszarze z mediami i jakie funkcje mediów mogą być istotne z punktu widzenia wykorzystania ich w procesie komunikowania dla bezpieczeństwa. Zagadnieniem badawczym, które nie mogło zostać pominięte w przypadku analizy procesu komunikowania, są także zagrożenia nie tylko informacyjne, które mogą pojawić się w procesie komunikowania dla bezpieczeństwa. Odpowiedzi na postawione pytania zaprezentowano w pięciu rozdziałach.

Rozdział pierwszy dotyczy historii i rozwoju metod ostrzegania i alarmowania w sytuacjach kryzysowych, takich jak znaki dymne, zapisy wyrzeźbione w kamieniu, komunikacja za pomocą światła, symboli, technologii, które współcześnie umożliwiają komunikowanie i ostrzeganie o zagrożeniach na masową skalę. Ta krótka podróż po historii komunikacji uświadamia czytelnikowi, że ludzie od zawsze wykorzystywali znane im techniki, by przekazać ważne informacje na odległość. Szybko bowiem zdali sobie sprawę, że liczy się czas dotarcia ostrzeżenia, gdyż życie i zdrowie grup zależało od szybkiego zawiadomienia o zagrożeniu.

Rozdział drugi dotyczy opracowania strategii komunikacji w obszarze bezpieczeństwa. Rozwój technologiczny, używanie informacji nie tylko w celach ostrzegawczych, ale także do zarządzania, sterowania i manipulowania ludźmi uświadomiły rządowi, organizacjom, że na komunikowanie należy patrzeć strategicznie, określić cele i sposób, w jaki będzie realizowana, zauważyć zagrożenia i możliwości właściwego posługiwania się informacją, wybiegać myśleniem w przyszłość, rozumiejąc, że to, co zostanie przekazane dziś, będzie widoczne w postaci efektów w przyszłości. Komunikacja strategiczna jest wyzwaniem dla rządów, aby mówiły jasno i przekonująco w celu uzyskania i utrzymania poparcia społecznego. W aspekcie militarnym komunikacja strategiczna stanowi element współczesnego środowiska bezpieczeństwa w obszarze informacyjnym.

W rozdziale trzecim zaprezentowano praktyczne wykorzystanie komunikacji w obszarze bezpieczeństwa, zasady przygotowania procedury komunikowania w trzech sytuacjach, przed wystąpieniem zagrożenia, w momencie, gdy dotknie ono ludzi, oraz gdy zostanie zażegnane. W takich sytuacjach życie i zdrowie wielu ludzi zależy od przemyślanej, prawidłowo realizowanej procedury komunikowania. Ten skomplikowany proces nadal nie jest doceniany przez rządzących i służby, gdyż wydaje się, że stanowi coś naturalnego, oczywistego w obliczu zagrożenia. To błędne myślenie, deprecjonujące obowiązek opracowania procesu komunikowania w zagrożeniu i w zarządzaniu kryzysowym zauważalne jest w momencie zaistnienia sytuacji kryzysowej, gdy chaos informacyjny, brak lub nadmiar informacji prowadzi do wydłużenia walki z zagrożeniem, zwiększenia liczby poszkodowanych i przynosi większe straty. Najważniejszym działaniem w każdym zarządzaniu, czy to jest organizacja, czy sytuacja kryzysowa, jest komunikacja. Nie da się zarządzać bez informacji, komunikowania się. Zrozumienie, że komunikowanie jest procesem i wymaga przemyślanego, uregulowanego działania ma wpływ na skuteczność zarządzania.

Czwarty rozdział poświęcono funkcjom mediów w zarządzaniu kryzysowym i komunikacji dla bezpieczeństwa. Rozwój technologii informacyjnej, globalizacja mediów sprawiają, że stały się one głównym przekaznikiem, narzędziem rozpowszechniania wiedzy, ostrzeżeń o zagrożeniu, o sposobie postępowania, zachowania się i unikania niebezpieczeństw. Media są globalnym narzędziem do edukacji, zapisywania i powielania wiedzy, historii, doświadczeń. To od nich zależy, jak zostanie przetworzony i odebrany komunikat, czy stanie się jałowym elementem powszechnej rozrywki, czy będzie miał walor edukacyjny, informacyjny, stanie się użyteczny i zapamiętany, a nie ulotny i bezcelowy.

Rozdział piąty identyfikuje zagrożenia, jakie mogą pojawić się w komunikowaniu dla bezpieczeństwa. Zagrożenie – brak bezpieczeństwa, było przez długi czas rozpatrywane w kategorii zagrożeń jedynie militarnych, współcześnie analizowane jest w kontekście infosfery, bezpieczeństwa informacyjnego. Powszechny dostęp do informacji, uplasowanie się naszego świata na poziomie cywilizacji informacyjnej niesie za sobą istotne zagrożenia. Informacje nie służą wyłącznie przekazywaniu wieści, edukowaniu, rozrywce, wychowaniu, ostrzeganiu, rozwojowi społecznemu. Informacje stały się narzędziem walki, metodą prowadzenia wojny. Są wykorzystywane w negatywnych celach. Powszechna dezinformacja, manipulacja, propaganda osiągnęły dziś apogeum rozwoju, a może to dopiero przedsmak tego, z czym ludzkość przyjdzie się zmierzyć w przyszłości i być może od czego ludzkość zginie¹³.

Książka ta sytuuje się w obszarze nauk społecznych w dziedzinie nauk o bezpieczeństwie, ale nawiązuje także do nauk o komunikacji społecznej i mediach. Ukazuje proces komunikowania, ale wykorzystywanego w celach zwiększenia bezpieczeństwa ludzi. Poruszone zostały w niej kwestie historii komunikowania dla bezpieczeństwa, ostrzegania przed zagrożeniami, edukacji, przygotowania i uświadomienia istoty procesu komunikowania i funkcjonowania mediów w zarządzaniu kryzysowym i strategii obronnej. Wskazane zostały także zagrożenia, jakie taka komunikacja niesie oraz jej rola w bezpieczeństwie. Problematyka omówiona w pięciu rozdziałach ma na celu usystematyzowanie podejścia do procesu komunikowania w obszarze bezpieczeństwa. Kolejność rozdziałów wskazuje na ewolucję myślenia o komunikowaniu jako fundamentu zapewnienia bezpieczeństwa, począwszy od zarysu historycznego, uświadomienia znaczenia procesu komunikowania dla bezpieczeństwa

¹³ Nawiązanie do postawionej w jednym z artykułów tezy: „Kto informacją wojuje, od informacji ginie”. K. Derlatka, *Potęga informacji*, „Interdyscyplinarne Studia Społeczne – Czasopismo Naukowe UNS” 2016, 1 (1).

od tysięcy lat, poprzez spojrzenie strategiczne na komunikowanie, następnie proceduralne, wykorzystanie techniczne mediów i ich funkcji oraz wskazanie zagrożeń w całym procesie informacyjnym.

Literatura przedmiotu badań jest szeroka, co wynika z interdyscyplinarnego charakteru pracy, a także przyjętych metod badawczych teoretycznych, empirycznych, właściwych dla nauk społecznych takich jak obserwacja, także uczestnicząca, analiza, krytyka źródłowa, analiza porównawcza. Liczne naukowe źródła piśmiennictwa w obszarze bezpieczeństwa, komunikacji i mediów, a także psychologii społecznej wymagały dokonania selekcji i wyboru publikacji w oparciu o kryteria związku z wybranym obszarem badań. Dlatego też w bibliografii znajdują się pozycje autorów reprezentujących różne dziedziny nauki. Książka ta, będąc monografią naukową, ma charakter teoretyczny, wskazując obszary zagadnień związanych z szeroko rozumianym obszarem bezpieczeństwa i komunikacji społecznej. Wskazuje na silne powiązanie tych dwóch dziedzin, co wiąże się z rozwojem cywilizacyjnym. Zaprezentowane w książce zagadnienia mogą być podstawą do dalszych szczegółowych badań nad związkiem komunikowania i bezpieczeństwa. Praca ta jest przeznaczona dla szerokiego kręgu odbiorców, badaczy problemów bezpieczeństwa, wewnętrznego, narodowego i międzynarodowego, komunikacji społecznej i mediów, dla praktyków zajmujących się komunikowaniem i bezpieczeństwem, osób zainteresowanych tą tematyką oraz studentów. Należy także podkreślić, że niniejsza praca stanowi rozwinięcie wcześniejszych badań autorki na temat mediów, bezpieczeństwa, komunikowania w zarządzaniu kryzysowym. Lata analiz tematyki bezpieczeństwa, zarządzania kryzysowego i komunikowania przyniosło efekt w postaci opisanych w tej książce najważniejszych kwestii, o jakich należy pamiętać.